

Kateřina Řezníčková: České střední školy, jejich studenti a profesori v letech 1867 až 1918. Disertační práce. Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2006. 238 s., textové a obrazové přílohy.

O dějinách českých středních škol vznikaly práce od konce 19. století; toto téma je předmětem zájmu badatelů stále. I moderní práce většinou ovšem sledují především institucionální vývoj škol, případně jejich význam coby kolbiště boje o národní emancipace. Disertační práce Kateřiny Řezníčkové se už na první pohled liší nově vymezeným cílem: je jím hledání vztahu mezi organizačním vývojem české střední školy a proměnami vyučování na jedné a skutečným životem uvnitř jejich stěn. To vše je nahlíženo „zevnitř“, pohledem studentů a profesorů. Především v tom spočívá nepopíratelný přínos disertační práce Kateřiny Řezníčkové.

Práce se opírá o vcelku kvalitní a rozsáhlou heuristickou základnu. Kandidátka pracovala s prameny archivními (především s fondy Státního okresního archivu v Jindřichově Hradci; jistě by bývalo vhodné se seznámit s fondem Zemské školní rady, kde jsou mj. osobní spisy učitelů, včetně středoškolských), s prameny tištěnými, editovanými (převládají paměti; snad jsou v této souvislosti zajímavé i vzpomínky Marie Gebauerové), s dobovou odbornou literaturou. Rovněž seznam prostudované literatury působí úctyhodně; K. Řezníčková se dobře orientuje v soudobé produkci týkající se dějin školství i dějin sociálních.

Dobře je zvolena struktura práce, začínající obecnějšími souvislostmi vývoje českého středního školství, s nezbytnou retrospektivou, v níž ale jindřichohradecká realita zůstala poněkud pozapomenuta. Pokud autorka začíná už 16. stoletím, snad by zde bývalo vhodné uvést základní informace o školách partikulárních, k jejichž tradicím se některá česká gymnázia ještě na počátku 20. století hlásila. Více pozornosti by si v této retrospektivě zasloužilo postavení tzv. „filosofii“. Jen pro úplnost uvedme, že pokud se týče „vyššího“ dívčího školství, už Bohuslava Rajska zamýšlela svůj ústav pro dívky do osmnácti let, že společně s Annou Bayerovou zahájily studium medicíny i Bohuslava (Bohumila) Kecková a Julie Kurková, že před 1. světovou válkou byla dívkám otevřena i česká technika a pár jich studovalo na Uměleckoprůmyslové škole. Některé pasáže z prvních dvou částí práce se zdají být příslušné spíše do třetí kapitoly týkající se studentů; kandidátka by se tak vyhnula opakování – byť ojedinělému – některých údajů. Kvalitně je zpracována část týkající se učebních osnov a obsahu jednotlivých předmětů; zdařilá je kontextualizace obsahu středoškolského učiva s dobovým pojetím českého vzdělance. Snad by bylo na místě zamyslet se v této části podrobněji nad úsilím o zavedení češtiny jako vyučovacího předmětu a posléze jazyka a, stejně jako v případě obsahu výuky, vnímat tuto snahu v širších souvislostech celospolečenského i třeba lokálního vývoje. Což platí rovněž o výuce náboženství a jeho vztahu k výuce přírodovědných předmětů. Velmi užitečná je analýza disciplinárního řádu, jistě použitelná i jako pramen k postavení studentů.

Jádro práce tvoří mikrohistoricky pojaté partie týkající se středoškolských studentů a jejich vyučujících. Podrobnější analýza je věnována poměrům na gymnáziu v Jindřichově Hradci (v úvodu nechybí racionální zdůvodnění této volby), které jsou srovnávány se situací panující v dalších „gymnaziálních“ městech. Autorce se podařilo vystihnout především určitý archetyp českého studenta, postihnout hlavní tendence jeho sociálního a geografického původu, rekonstruovat rozhodující rysy jeho každodenního života, včetně ubytování v podnájmu a nevalného stravování (s ubytováním a stravou v soukromých domech či bytech se nabízí srovnání s realitou studentského života např. v arcibiskupském konviktě, které barvitě líčí Servác Heller). Pokud se týče studentských lásek, myslím, že byly méně nevinné: naopak, že první erotické zkušenosti nabývali studenti díky prostitutkám, což dokazují nejen

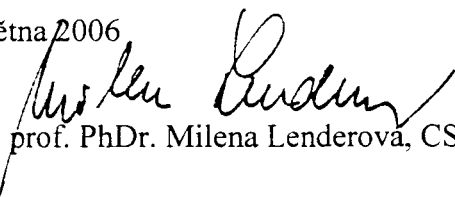
některé prameny osobní povahy (Machar, Šusta), ale i opakovaná nařízení středoškolských ústavů ohrazující se proti působení podezřelých hostinců v blízkosti školy, zprávy lékařů a první realizované ankety.

Stejně jako třetí, novátorská je i čtvrtá kapitola. Snad vůbec poprvé v dějinách profesorského stavu je zde doložena naprosto nedostatečná pedagogická příprava středoškolského učitele, která, spolu s ne vždy jistým sociálním postavením a nároky kladenými na tuto profesní skupinu, vedla k občasným profesionálním excesům, ať přehnané přísnosti či projevům podivínství. Struktura této kapitoly působí trochu roztržitým dojmem (sociální postavení bylo jistě v úzké návaznosti na postavení finančním, které ovlivňovalo možnosti založení rodiny a rodinný život vůbec). Pokud se týče analýzy finančního hodnocení vyučujících, jistě by bylo zajímavé srovnat jejich příjmy s ostatními kategoriemi státních úředníků.

Celá práce je bez faktografických omylů, stylisticky vyvážená a čtivá. Z hlediska stavby textu je přehledná (snad jen nesporně důležité, leč poněkud anekdotické zkazky ze s. 58 an. by se možná lépe vyjímaly v příloze, což platí i o tabulkách). Škoda, že chybí seznam příloh a jejich provázanost s textem: autorka čtenáře připravila o možnost sledovat její způsob kritiky pramene, především obrazového. Nutno žet i skutečnosti, že tato kvalitní a odborně zralá práce trpí až proseminárními prohřešky v podání vědeckého aparátu, a to jak pokud se týče odkazujících i vysvětlujících poznámek, tak neodpustitelnou „velkorysostí“ v psaní bibliografických údajů.

Žádná z výše uvedených připomínek ani výhrad ovšem hodnotu a nepopiratelný badatelský přínos zdařilé a dobře napsané práce Kateřiny Řezníčkové nesnižuje. Práci lze bez váhání uznat jako práci disertační a doporučit ji k obhajobě.

V Hradci Králové, 4. května 2006

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.